

Izvorni znanstveni rad
UDK: 262.2(71=862)
Primljeno: 10. 07. 1993.

Ružica Čičak-Chand
Institut za migracije i narodnosti
Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

HRVATSKE ETNIČKE ŽUPE U KANADI: ZNAČAJ I DJELOVANJE

SAŽETAK

Rad je uvod u šire istraživanje uloge hrvatskih vjerskih župa u Kanadi kao jezgre ne samo vjerske nego društvene i nacionalne, koja pruža mogućnost (o)čuvanja narodnoga i kulturnog identiteta hrvatskih iseljenika u dijaspori. Ukazujući na osnovne datosti povijesnih okolnosti migriranja i socioekonomskog položaja hrvatskih iseljenika u Kanadi, uz naznake nekih posebnosti kanadske etnoreligijske i društveno-političke zbilje, rad daje uvid u povijesnu, sociokulturnu pa i ekonomsku pozadinu osnivanja hrvatskih katoličkih župa u toj zemlji. Od oblika njihova djelovanja u očuvanju njegovanju kulturne tradicije, odnosno hrvatske narodnosne svijesti, svakako je najznačajnije ono na polju obrazovanja u hrvatskim župnim školama - to je drugi bitni aspekt kojim se priloženi tekst bavi. Rad dotiče i neke druge vidove djelovanja hrvatskih župa, pokušavajući zaključno, barem u osnovnim naznakama, odrediti njihovu važnost kao središta vjerskoga i društveno-nacionalnog života hrvatskih žitelja u Kanadi.

Ovaj je rad uvod u šire planirano istraživanje o ulozi hrvatskih župa među hrvatskim iseljenicima u Kanadi, u njihov značaj u (o)čuvanju narodnog identiteta njegovanjem jezika, kulturne tradicije i religijsko-nacionalne svijesti. No rasprava o toj temi - da bi imala neki opći smisleni okvir - mora poći od analize onih društvenih i povijesnih procesa koji su odgovorni za formiranje specifične kanadske društvene zbilje koja određuje i položaj hrvatske etnije u toj zemlji. Smatramo da je ovaj drugi dio zadatka uglavnom pokriven u prethodna dva teksta: "Kanada: Multikulturalizam" i "Naznake o nekim etničkim manjinama u Kanadi" (v. Migracijske teme, 1991, br. 1).

Težište planiranog istraživanja, kako smo naznačili jest, na ispitivanju uloge hrvatskih narodnih župa kao jezgre ne samo vjerske već društvene i nacionalne organizacije, koja pruža mogućnost čuvanja i njegovanja materinskog jezika, kulture i običaja, ukratko priliku obnavljanja kulturnog obrasca u dijaspori.¹

¹ Prvobitna je namjera bila obuhvatiti, barem uvodno, sljedeće aspekte: 1) Dati osnovne naznake povijesnih okolnosti migriranja i socioekonomskog položaja hrvatskih iseljenika u strukturi suvremenih etničkih odnosa u Kanadi; 2) Utvrditi specifičnosti religijske i političke klime suvremene Kanade (odnos kanadskih crkava, položaj etničkih crkava prije i nakon usvajanja politike multikulturalizma, stav kanadske Katoličke crkve prema etničkim župama); 3) Utvrditi vrijeme, mjesto i uvjete stvaranja hrvatskih katoličkih župa; 4) Ispitati ulogu hrvatskih župa i hrvatskih svećenika u okupljanju generacijski, regionalno, obrazovno i politički vrlo heterogene populacije hrvatskih žitelja u Kanadi; 5) Ispitati konkretne oblike djelovanja hrvatske župe u Kanadi u afirmaciji kulturne baštine, jezika, narodnih običaja, njegovanja religijsko-nacionalnih osjećaja (npr. osnivanje Hrvatskog sokola, kulturnih društava, izdavanja vjerskog tiska i dr.); 6) Ukazati na oblike komunikacije hrvatskih etničkih župa s matičnom i mjesnom Crkvom.

Kako zbog nedostatka financijske potpore, na koju se računalo prilikom definiranja zadatka a koja je potpuno izostala, nije bilo moguće dio potrebnog istraživanja provesti na terenu, to sada pokušavamo putem anketnih upitnika poslanih na hrvatske župe u Kanadi, barem djelimice nadoknaditi gubitak izvornih informacija i podataka što bismo ih dobili i prikupili izravnim terenskim ispitivanjima. Valja pričekati hoće li biti odgovarajućeg odaziva na poslanu anketu, jer bismo tako u interpretaciji dobivenih rezultata ipak imali neke čvršće indikacije, ako ne i konačne zaključke o ovome važnom i gotovo neistraženom vidu hrvatskoga doseljeničkog života.

Ovako, priloženi tekst rezultat je prije svega pregleda i analize relevantne arhivske građe Instituta za migracije i narodnosti (to se ponajprije tiče pregleda tiska i to *Hrvatskog glasa* od 1945. nadalje), te druge dostupne literature i istraživanja; sve zajedno dosta skromno s obzirom na planirani obujam zadatka.

Korišteni materijal ipak je omogućio bar djelomičnu rekonstrukciju povijesnih i sociokulturnih pa i ekonomskih okolnosti osnivanja hrvatskih katoličkih župa u Kanadi. Od raznih oblika djelovanja župa, u pogledu njegovanja kulturne tradicije i hrvatske etničke svijesti, svakako su najznačajniji oni na polju obrazovanja, u hrvatskim župskim školama - to je drugi bitni aspekt kojim se priloženi rad bavi. Krajnji domet istraživanja limitiran je (zasad), da to još jednom ponovimo, manjkavošću raspoložive građe.

* * *

Smatramo da je u pristupu ovoj temi potrebno uvodno dati barem okvirnu sliku međusobnih odnosa kanadskih većinskih etno-religijskih zajednica: anglosaksonske protestantske i frankofonske katoličke, i ukazati na promjenu stava protestantskih denominacija u pogledu različitih teorija o asimilaciji nebritanskih doseljenika u kanadsko društvo. To je važno utoliko što pridonosi boljem razumijevanju današnjeg položaja etno-religijskih manjinskih skupina; zapravo implicira mogući stupanj očuvanja etničke i kulturne samosvojnosti nebritanskih i nefrancuskih zajednica, dakle, i hrvatske, u suvremenoj Kanadi. Pokazalo se, naime, da održavanje etničnosti jedne skupine ovisi više o socijalnim i strukturalnim silama društva u kojemu se doseljenik kreće negoli od bilo koje druge "urođene ili naslijeđene" želje samog doseljenika da očuva svoju etničku pripadnost.

Kanada se razvila u zemlju kulturnog mozaika prvenstveno zbog etničkog dualizma temeljenog na povijesno uvjetovanim odnosima između Kanađana britanskoga i francuskog porijekla. Ostale etničke skupine uzete su u obzir samo u službenim proklamacijama politike multikulturalizma. No, ta je politika multikulturalizma, kad su je kanadske vlasti donijele, odjednom viđena i kao način da se izgradi svojstven kanadski identitet, koji bi trebao - za razliku od jedinstvenog "američkog nacionalnog mita" - počivati na kulturnoj heterogenosti i dijeljenju kulturnih tekovina - dakle na vrednovanju "etničkog mozaika". Vjerojatno je stoga inzistiranje federalne vlade na multikulturalizmu iskreno "a ne tek zamagljivanje starog anglofonskog konformizma ili modela 'lonca za taljenje'." No ono što se zamjećuje jest da kulturne različitosti koje se toleriraju, konzumiraju i čak možda poštuju, uključuju samo privatnu sferu." One se odnose na pomoć u učenju drugog jezika, u načinu odijevanja,

rekreaciji i ponašanju u slobodno vrijeme. Narodni plesovi, etnički restorani i različiti oblici vjerskih obreda povećavaju slobodu izbora i sudionika i njihovih "potrošača". Međutim, ne dovode se u pitanje prevladavajući stavovi u pogledu razvoja resursa zemlje, odnosa bogatih i siromašnih ili značenja "uspjeha" u modernoj Kanadi. No, vjerojatno zato što ne zadiru u vladajući konsenzus koji se temelji na identitetu Kanade kao industrijskog društva, vladina je politika multikulturalizma doživjela tako široki prihvata u medijima (Coward 1977: 176).

Tijekom većeg dijela svoje povijesti razne kanadske crkve provodile su izrazitu etnocentričnu politiku, što se očitovalo na tri osnovna načina: 1) odlučnošću misionara ne samo da konvertiraju već i da asimiliraju domorodačko stanovništvo; 2) uvjerenjem engleskih protestanata da je jedini pravi način kanadizacije doseljenika njihovo pretvaranje u WASPs (White Anglo-Saxon Protestants); 3) međusobnim nepovjerenjem, čak otvorenim neprijateljstvom između kanadskih frankofonskih i anglofonskih katolika. Naime, krajem 19. i početkom 20. stoljeća unutar sveopćeg povećanog konflikta u zemlji, francuski i engleski katolici našli su se u oštrim razmiricama prema pitanjima dioceza, biskupskih imenovanja i religioznog obrazovanja. Temeljno je pitanje zapravo bilo hoće li francuski katolici uživati kakva prava izvan granica Quebeca a francuski kler imati ikakav autoritet izvan ove frankofonske provincije. U pozadini sukoba stajale su zapravo dvije sasvim oprečne vizije ustroja kanadskog društva. Jedna je vidjela Kanadu kao dvojezičnu i dvokulturalnu, a druga, u osnovi engleski govornu naciju s francuski govornim "rezervatom" u Quebecu (Murphy 1991: 315).

Dok su tako te dvojake crkve malo pridonosile stvaranju kanadskog identiteta i jedinstvenoj nacionalnoj svijesti, one su, prema J. Grantu (Ibid.), ipak dale stanovit pečat kanadskoj nacionalnoj osobnosti. Primjerice, i evangelički protestanti i klerikalni katolici 19. stoljeća bili su odlučni izgrađivati kršćansko društvo, svaki unutar vlastitog djelokruga rada. Očita suprotnost njihovih ideja vodila je polarizaciji i sukobu, ali ispod razlika postojalo je i zajedničko uvjerenje da Kanada ima poseban "poziv". Prema viđenju jednih, njezina je misija bila očuvanje britanske kulture, koja se vezivala za kršćanske vrijednosti, u Sjevernoj Americi, a prema viđenju drugih, očuvanje i obnavljanje duhovne vizije francuskog katolicizma, s idealiziranim pogledom na prošlost. Grant smatra da se taj isti osjećaj "poziva" kasnije reflektirao u takvim idejama prema kojima Kanada ima jedinstvenu ulogu u očuvanju mira u svijetu, odnosno odgovornost da ponudi humanu alternativu društva naspram materijalističke društvene zbilje Sjedinjenih Država (Murphy 1991: 316).

No, bez obzira na rečeno, jedina religijska organizacija koja je ikada u Kanadi pokušala artikulirati istinsku nacionalnu ideologiju bila je engleska protestantska većina, ali zamišljena kao jezgra nacionalnog okupljanja njezin se program pokazao fatalno manjkavim. Uskogrudni protestantizam i posvemašnja identifikacija kršćanstva s britanskom kulturom, isključivala je svakoga tko nije bio spreman na asimilaciju. Stoga je program i propao našavši se suočen s velikom migracijom, čak i s migrantima koji nisu bili britanskog porijekla, a u nekim slučajevima niti kršćani. Protestantske su crkve odgovorile na jedan od sljedeća dva načina: ili su nastojale utjecati na ograničenje priljeva tih migranata ili su pokušale putem misionarskih

kampanja obratiti i "kanadizirati" pridošlice (Murphy, *ibid.*). Jedan od predstavnika takva evangelističko-protestantskog principa, Creighton, rekao je da "nije dovoljno da migranti prihvate naš jezik i običaje, već oni moraju posvojiti i naše moralne norme i naše najdublje ideale". Kao većina liberalnih protestanata između 1850. i 1950. on je "vidio Crkvu kao instituciju odgovornu za očuvanje i prenošenje najsvetijih ideala i vrijednosti nacije" (Hutchinson 1977: 137-138). Međutim, sredinom ovog stoljeća taj je protestantski konsenzus doživio potpun slom. Poslijeratne godine zahtijevale su, naime, pragmatičnije rješavanje problema, više negoli stvaranje nacije u skladu s nekom dominantnom predodžbom. Migranti su se također žestoko suprotstavili ovakvu nasilnom miješanju u njihov način života. Tako su postupno i protestantske crkve uvidjele da njihova uska životna koncepcija ne može opstati u kanadskom pluralističkom društvu. Otvoreniji pristup počeo se javljati već poslije tridesetih godina, djelimice i pod utjecajem neo-ortodoksne teologije koja je stavila u pitanje pretpostavke "kulturnog protestantizma". Ekumenizam je također ostavio traga. Staro sektaštvo i etnocentrizam povukli su se pred nužnošću tolerancije i zbilje uzajamne povezanosti. Posebno, nakon 1965, primjenom odredaba Drugoga vatikanskog sabora, katolici i protestanti uspostavili su komunikaciju na osnovi uzajamnog poštovanja i osjećaja zajedničkog cilja.

Ako su Crkve u Kanadi ikada i imale sposobnosti pa i priliku izgrađivati nacionalni kult, to je vrijeme bespovratno prošlo. S jedne strane, kulturni pluralizam, s druge sekularizacija, u temelju su izmijenili njihov položaj. Ono što im je ipak ostalo dostupnim jest uloga, doduše pomalo zakašnjela, zagovornika tolerancije i međusobnog poštovanja.

Slijedeći suvremene tokove društveno-političke evolucije Kanade u korist dvojezičnosti i multikulturalizma, i službena crkvena hijerarhija pokazuje zamjetno veću fleksibilnost nego ona u SAD. Posljedično tome, i kanadska Katolička crkva, premda zainteresirana za jedinstvenost katolika, poklanja danas mnogo veću pozornost katoličkim doseljenicima nego nekad, nastojeći udovoljiti njihovim vjerskim, jezičnim i kulturnim tradicijama. Crkva je očito uvažila činjenicu da je Kanada zemlja u koju će se doseljavati još mnogi evropski, ali i drugi katolici, i da njezina vitalnost i budućnost leže u prihvaćanju pridošlica koji žele Kanadu kao svoju novu domovinu, ali barem u svojem intimnom vjerskom iskustvu, žele zadržati svoj materinski jezik. Stoga, iako postoje razlike u stavu Crkve prema doseljenicima od provincije do provincije, pa čak i od grada do grada, činjenica je da nacionalna crkva ostaje glavni instrument putem kojega ona vrši među migrantima svoje poslanje.

* * *

Hrvati su znali za Kanadu već odavna, ali su svoje spoznaje počeli produbljivati od druge polovine 19. stoljeća preko obiteljskih veza, emigrantskih posrednika i tiska. Glavni razlog migriranja iz Hrvatske bila je velika agrarna kriza i otud prenapučenost sjeverozapadnih i primorskih krajeva na prijelazu stoljeća. Slabost i mala apsorpcijska moć industrije u Hrvatskoj dodatno je usložavala tada rastuću agrarnu krizu i stoga poticala na emigraciju. S druge pak strane, propagirane ekonomske prednosti Kanade,

ponajprije mogućnost daleko veće zarade, osobito u gradovima, ali i mogućnost kupnje jeftine zemlje uvelike su privlačili buduće hrvatske migrante. No sve do kraja prvoga svjetskog rata hrvatska populacija u Kanadi bila je mala, i nije imala osobito izraženi osjećaj identiteta ili kulture. Doseljenici su mahom bili vrlo siromašni, a život je u Kanadi često bila surova borba za goli opstanak, bilo da se radilo o zapošljavanju u rudnicima, šumama, ribarstvu ili u građevinskoj industriji. U tom su se pogledu hrvatski migranti, zajedno s doseljenicima iz drugih zemalja srednje i istočne Evrope, našli na dnu društvene i ekonomske ljestvice. Ovoj grupi od nekih 3.000 Hrvata, obitelj i dom bili su gotovo nepoznati, osim u sjećanju na život u staroj domovini. Žena među doseljenicima gotovo da i nije bilo. Početak prvoga svjetskog rata još je više otežao život Hrvata u Kanadi. Kako je Kanada, kao kolonija Velike Britanije, samim time odmah bila uključena u rat, to je hrvatska zajednica, kao i druge manjine iz Austro-Ugarske, bila smatrana potencijalnim neprijateljem i sukladno tome tretirana (Čičak 1991: 6).

Ratna neprijateljstva kao i poslijeratna ekonomska kriza Kanade održale su stopu imigracije niskom sve do 1924, kada je došlo do velikih promjena u imigracijskoj politici susjedne SAD uvođenjem prije svega restriktivskih kvota. S druge strane, sredinom dvadesetih dolazi i do brzog napretka kanadske industrije koji zahtijeva dodatni priljev kvalificirane radne snage, te je država počela ukidati dosadašnja ograničenja prema nepoželjnim "rasama" južne Evrope, kojih potencijalni migranti sada više nisu imali pristupa u SAD. Tako se uskoro godišnji ulazak tadašnjih građana Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Kanadu udvostručio od 2.000 na 4.000 tijekom 1924-25, pa je u petogodišnjem intervalu kasnih dvadesetih oko 10.000 Hrvata od ukupno 16.000 građana SHS migriralo u Kanadu. Tako je godine 1931. hrvatska zajednica u Kanadi brojila blizu 10.450 osoba, a sastojala se pretežno od doseljenika koji su u Kanadu stigli nakon 1921 (oko 67%), i od 20% rođenih u Kanadi (Čičak, *ibid.*). Hrvati u ovom razdoblju još uvijek ostaju supkultura koju uglavnom čine neoženjeni muškarci, sezonski radnici na području kanadske "granice".

No stanoviti broj Hrvata počinje se već tada naseljavati u bogatim gradovima Ontarija: Wellandu, Schumacheru, Timminsu, Sudburyju i drugima. Primjerice, hrvatska zajednica Schumachera između 1928-29. narasla je na nekih 400 članova, no njihov pokušaj kao i pokušaj nekih drugih hrvatskih zajednica u to vrijeme da osnuju svoje narodne župe, ostao je bez rezultata. U Rasporicha (1982: 106) nalazimo tome i djelomičan odgovor. Naime, godine 1928. hrvatski su katolici pozvali mladog svećenika Z. Mandurića da osnuje hrvatsku župu u Timminsu, otvori knjižnicu i čitaonicu. Nažalost, Mandurić je uskoro morao zaključiti da nema dovoljno hrvatske populacije a niti kapitala u maloj kongregaciji od pedesetak obitelji za održanje župe. Posjet katoličkom biskupu u Sudburyju potvrdio je da zasebna župa nema osnove i da će mjesna crkva engleskoga govornog jezika morati zadovoljiti i hrvatske migrante. Ista žalosna priča o siromaštvu i nedovoljnom broju opterećivat će Mandurićeve napore da osnuje hrvatsku župu i u drugim gradovima Ontaria, "jer tada se još nigdje nije mogao naći magični broj od 1.000 duša i 80 obitelji kako bi župa započela s radom" (Rasporich 1982: 107). Razočarani, hrvatski stanovnici Schumachera i Timminsa počeli su 1929. skupljati sredstva za gradnju hrvatskog doma. Već 1932. Hrvati su slavili otvorenje svog kulturnog centra, izgrađenog vlastitim naporom.

Bolji ekonomski uvjeti sredinom tridesetih poslije velike privredne krize na početku istog desetljeća, počeli su se postupno odražavati i na demografski karakter hrvatske populacije u Kanadi. Zapošljavanje se stabiliziralo, pa su se sada žene i djeca, koji su godine i godine čekali u domovini, mogli pridružiti svojim muževima i očevima; zapravo, imigracija žena svih dobi prelazila je čak za 60% doseljavanje muškaraca u drugoj polovini tridesetih.

Drugi dramatičan rezultat porasloga ekonomskog prosperiteta i dužine boravka u Kanadi i nedostatak etničkih veza među hrvatskim migrantima koji su se doselili u razdoblju između 1926-31. bila je veća sklonost primanja kanadskog državljanstva: naime, broj naturaliziranih Hrvata u Kanadi povećao se od 19% 1931. na 66% 1941. Ovo je bila najviša zabilježena stopa naturalizacije među kanadskim manjinama tijekom tridesetih godina. Rođenje hrvatske djece u Kanadi bio je daljnji faktor brže integracije Hrvata u kanadsko društvo. Pet tisuća rođenih u Kanadi činili su 1941. trećinu ukupnog broja zajednice od gotovo 15.000 Hrvata (Čičak 1991: 7).

Očito da je nedostatak osnovnih etničkih organizacija, društvenih prostorija, nacionalnih klubova i crkava koji olakšavaju migrantu ulazak u novo društvo, lišio hrvatske doseljenike mogućnosti da se upoznaju s novom sredinom u jednoj prisnijoj atmosferi i da je bio važan čimbenik u njihovoj ubrzanom asimilaciji.² Posebno nedostatak etničke crkve (i škole), a koja se tradicionalno smatra bitnim faktorom u očuvanju etničnosti, pratit će hrvatske doseljenike sve do šezdesetih i ukazivati na manjak religiozne i nacionalne kohezivnosti ove grupe migranata.

Tako u *Hrvatskom glasu*³ od 24. listopada 1950, pod naslovom: Hrvatski svećenik dr. Ante Livajušić u Schumacheru piše: "Ima već deset godina kako nismo imali ovdje u ovoj našoj, inače vrlo aktivnoj hrvatskoj naseobini u Kanadi, hrvatskog svećenika, da nam održi svete Misije. I ako jedan dio našeg naroda redovno dolazi u crkvu, drugi dio naroda, uslijed nepoznavanja engleskog jezika češće puta izostaje od sv. Mise, pa zato smo odlučili pozvati ovamo hrvatskog svećenika, da nam na našem lijepom hrvatskom jeziku održi propovjedi i tom prilikom da se ispovjedimo razumljivo i iskreno, kako smo to znali činiti u našoj dragoj domovini Hrvatskoj. ... U subotu 30. rujna stigao je jutarnjim vlakom veleč. dr. Ante Livajušić.

² Doduše, krajem dvadesetih i tridesetih godina, kao središta hrvatskoga kulturnoga, društvenoga i političkoga života osnivaju se hrvatski domovi. Prvi je izgrađen 1929. u Hamiltonu, a tijekom tridesetih hrvatski domovi osnivaju se, osim u već spomenutom Schumacheru još u Wellandu, Sudburyju, Windsoru, Port Arthuru i Sault Ste. Marie. Njihovu su gradnju u najvećem broju organizirali i vodili članovi novoosnovanih ogranaka Hrvatske seljačke stranke.

³ Značajnu ulogu u povezivanju Hrvata i njihovu obavještavanju odigrao je *Kanadski glas* koji je 15. ožujka 1929. pokrenuo u Winnipegu Petar Stanković, a kasnije ga nastavio izdavati pod imenom *Hrvatski glas*. Petar Stanković bio je mladi hrvatski novinar iz Zagreba, koji je migrirao u SAD prije prvog svjetskog rata. Ohrabren od vode Hrvatske seljačke stranke započinje izdavanje novina u Kanadi koje će nositi poruku hrvatskog nacionalnog duha kanadskim migrantima. Razine godišnjice, vjenčanja i drugi društveni događaji redovno su bili predstavljeni čitateljstvu koje je ranih '30-ih već brojilo nekih 5.000 osoba. List, koji je uključivao sve, od narodnog humora do domaćih lijejkova, uz oštro nacionalno obojene uvodne kolumne, uskoro je učinio od *Glasa* najznačajniji novinski instrument u hrvatskim domovima, postao je najbolja kronika života kanadskih Hrvata i najpopularniji hrvatski tjednik u Kanadi, a dobro poznat i u Americi. "Stanković je spona dviju iseljeničkih generacija, one stare, seljačke i demokratske, i ove poslijeratne. On je na svojim stupcima otvorio vrata svima i dao mogućnosti, da se kroz Hrvatski glas čuje svako mišljenje pa čak i ono s kojim je to glasilo u političkoj opreci" (B. Radica: HG, 2.7.1966). U daljnjem tekstu ćemo umjesto *Hrvatski glas* koristiti skraćenicu HG.

... Imali smo propovjed svako jutro i svaku večer kroz osam dana ... Narod je bio razdragan, kada je poslije toliko godina slušao propovjed na svom lijepom hrvatskom jeziku...". Ili, u istom listu od 30. lipnja 1952. Hrvatski katolički svećenik u Winnipegu: "U ponedjeljak, 23. lipnja, ugodno nas je iznenadio svojom posjetom hrvatski katolički svećenik, redovnik i dominikanac, pater Dragutin Zanić, rodom iz Splita. Bio je na putu na svoju dužnost, u prov. Sask. ... U Winnipegu je proveo tri dana i za to vrijeme upoznao je dio naše male hrvatske naseobine. To je prvi hrvatski katolički svećenik koji je posjetio nas u Winnipegu u prošla dva desetljeća. I bilo nam je neobično milo, što smo ga, makar vrlo kratko vrijeme, imali u svojoj sredini."

Za uzroke neuspjeha hrvatskih svećenika u osnivanju župa među hrvatskim zajednicama u Kanadi, u vremenu između dva rata, Lj. Krsić (1991: 74) navodi tri, po njemu, bitna čimbenika: "... to da sama lokalna Crkva nije bila spremna prihvatiti etničke župe; to što je međuratna emigracija bila dobrim dijelom liberalna, nerijetko "crvena", a ponekad i anticrkvena; i konačno, jer Hrvatska crkva nije u to vrijeme ni ozbiljno ni organizirano vodila brigu o pastvi među hrvatskim iseljenicima". Slično mišljenje dijeli i anonimni autor u HG od 12.10.1959. Analizirajući razloge relativno kasnog osnivanja župe u Torontu (1955.) piše: "Osam je hrvatskih svećenika pokušavalo organizirati župu u Torontu, ali nisu uspjeli, iako na tom terenu živi osam do deset tisuća Hrvata. Razlog je bio nešto u raštrkanosti, jer je to milijunski grad, a našeg svijeta ima u svim krajevima toga velegrada; razlog bi drugi bio nešto u slabom razumijevanju naših radnika o važnosti nacionalne župe; napokon i u nerazumijevanju crkvene hijerarhije u Kanadi" (Vatikanski radio o smrti Rev. Bekavca i blagoslovu prve hrv. crkve u Kanadi).

Nakon drugoga svjetskog rata razvija se jača polarizacija među hrvatskim migrantima. Generacijske tenzije slabile su osjećaj stanovite etničke povezanosti koji je postojao među doseljenicima koji su migrirali u Kanadu prije 1940. Konfliktima između migranata-roditelja i njihove uvelike asimilirane djece, pridonosili su i već mnogi mješoviti brakovi, kao i priljev generacije izbjeglica (uključivši političkih), te raseljenih osoba iz ratom razrušene Evrope.⁴

Tako su se u Kanadi skupa zatekli bivši austro-ugarski građani, doseljenici iz Kraljevine SHS, politički migranti iz poslijeratne Jugoslavije (sakupljeni u evropskim izbjegličkim logorima) kao i Hrvati rođeni u Kanadi, većim dijelom asimilirani i gotovo sasvim neuki u pogledu jezika i kulture svojih roditelja. Dvije generacije migranata - predratni i poslijeratni - našle su se u sukobu zbog različitih političkih, socijalnih i ekonomskih sporova (Čičak 1991: 8). O tome slikovito svjedoči ulomak iz HG od 28. siječnja 1963, pod naslovom: Zapaljena hrvatska crkva u Torontu. Tekst je unekoliko ilustrativan i za političku klimu koja je vladala u to vrijeme među Hrvatima i izravno utjecala na djelovanje svećenika.

⁴ Do 1951. u Kanadu je ušlo oko 10.000 izbjeglica iz Jugoslavije, od čega 6.000 do 7.000 Hrvata. Stavovi mnogih od ovih poslijeratnih došljaka bili su složeni i kretali su se od intenzivnog etničkog osjećaja i vezanosti za hrvatsku nacionalnost do osjećaja potpune "neukorjenjenosti" koji nije dopuštao više doli odanosti prema članovima neposredne obitelji. Među osobama višeg obrazovanja i uglednih profesija, koji su obično pripadali prvoj kategoriji, bilo je očito puno frustracije zbog niskoga društvenog statusa tijekom prvih godina rada u Kanadi. Ovi su migranti doživljavali svijet nepravednim a sebe žrtvama opresije. Na stariju su generaciju gledali sa zavišću zbog njihovih udobnih domova, znanja jezika i lakoće s kojom su se njihova djeca prilagodila kanadskom društvu.

“... Nije bilo lako osnovati hrvatsku župu u Torontu. Nekoliko je svećenika pokušalo sreću, pa pod teretom okolnosti odustalo. Starih doseljenika nije bilo mnogo. Dugo su bili ostavljeni bez hrvatskog svećenika. ... Rodilo se ponešto i komunizma. Neki su ušli i u komunističku partiju. Neki su postali samo simpatizeri većeg ili manjeg kalibra. ... Ima ih još i danas u Torontu, koji su na crvenoj liniji. Inače se ne bi moglo razumjeti, za koga piše list *Jedinstvo*, koji se tiska, raspačava i čita u Torontu, i koji otvoreno zastupa komunizam. ... Nakon drugoga svjetskog rata počeli su dolaziti drugi i drukčiji Hrvati. Kanada je trebala ljudi i kako po svemu izgleda, nije bila previše izbirljiva. Neki naši pripadali su onima, koji su se spasili u velikom rasulu i pokolju 1945. Od njih su neki bili bivši vojnici, drugi bivši činovnici, treći bivši radnici i trgovci, pa i štošta drugo. Otada pa do danas stalno teče ili barem curi prilliv Hrvata u Kanadu, od kojih kao da najveći dio dolazi u ovaj veliki industrijski grad. Većinom su to mlađi, neoženjeni ljudi. Neki su prošli kroz Titovu vojsku, neki okusili haps i robiju, neki došli po pozivu rodbine. Nadošao je i priličan broj inteligencije. Možda bi se moglo naći bar 50 njih sa srednjoškolskom naobrazbom. Imamo liječnika, inženira, par profesora, građevinara, ekonomu. Ali pučanin prevladava i to posve. Zastupani su svi hrvatski krajevi: Zagorje, Zagreb, Međimurje, sva Slavonija od Daruvara do Zemuna, sva Bosna i Hercegovina, sva Lika i Krbava, sva Dalmacija i gotovo svaki otok uz hrvatsko i dalmatinsko primorje. Govore se sva naša narječja. ... Ima vidljivih nijansa i razlike po skupinama u pogledu civilizacije. Neki su religiozni, mirni i uljudni. Drugi su manje religiozni, sa grubljim i nasrtljivijim ponašanjem. Patriotizam je kod jednih tiši, a kod jednih bučniji. Jedni smatraju da graniči s izdajom ne misliti o povratku u Hrvatsku, drugi smatraju da su došli ovamo da ostanu, a odavle Hrvatskoj da pomažu slobodno i bez pritiska, svatko prema svojoj savjesti. Bilo bi čudo, kada se u ovo šarenilo ne bi uvuklo i negativnih i destruktivnih elemenata svake ruke i u svim komuflažama. Bilo bi još veće čudo da se svi nađu u istom društvu i slažu se na dlaku. Za duhovno dobro ovih raznovrsnih pojedinaca i ove šarolike skupine bila je najpotrebnija od svega bar jedna hrvatska župa. Ali dio je naše tragedije da to nije dugo uspijevalo i da je išlo znatno teže nego kod drugih znatno manjih narodnosnih skupina. Za uporedbu n. Slovenaca prema računu općine u Torontu imade 6.000. Ipak imaju dvije lijepe crkve, dva župna stana, dvije zadruge, obdanište za djecu sa č. sestrama, krasno uređeno zemljište za piknike, još dvije kuće, jedan religiozni glasnik, društvo akademičara sa duhovnikom, pet svećenika, društvo Marijine Legije za obilazak bolesnika i osoba sa drugim problemima. Nas Hrvata prema računu općine u Torontu ima u granicama grada oko 8.000. Mi dosada imamo jednu staru drvenu crkvu sa tjesnom i nepodesnom nadogradnjom za stan svećeniku i posluži. I to je sve naravno bilo zaduženo. Mi nismo imali ni vjerskih društava ni č. sestara, ni vjerskog časopisa. Svećenik je bivao većinom samo jedan. Ali “politike” je bilo na pretek. Pa i taj svećenik smjestio se je i radio uz herojske napore. Bio je to vč. don Jure Vrdoljak. On je izdržao ono što drugi prije njega nisu mogli, osnovao je i uspostavio župu - i konačno slomio se sa zdravljem. ... Osim toga novi se upravitelj, dr. Dragutin Kamber, morao neprestano braniti od nekakvih superrodoljuba. - Ovi su mu zamjerali sve. - Ako je spomenuo riječ “Hrvat”, rekli su mu da se bavi politikom. Ako slučajno nije, onda su mu govorili da mu teško prelazi preko usta riječ “Hrvat” i da je nekakav prikriveni Jugoslaven. Izvrtali su riječi i izraze iz njegovih propovjedi. ...”

Godine 1955. došlo je konačno do osnivanja prve hrvatske župe u Kanadi i to u Torontu, kanonski ustanovljene od tadašnjeg mjesnog ordinarija kardinala McGuigana i preuzete od vlč. Jure Vrdoljaka, prije kapelana u irskoj parohiji u Sudburyju.⁵ Vlč. Vrdoljak potakao je kupnju stare adventističke crkve koja je, malo nadograđena i popravljena, tako postala prvom župnom crkvom torontskih Hrvata. Povodom osnutka župe vlč. Vrdoljak između ostalog kaže: "Od kolike je važnosti jedna nacionalna župa? Nema dana, da se ne zatraži potvrda sa strane naših župljana od župe. Takove potvrde traže privatne ustanove, da se uvjere, da osoba, koja želi kod njih raditi je uistinu član jedne crkve. Prema tome ne pripada jednoj organizaciji, čija se djela protive ovdašnjim zakonima, ako je aktivni član crkve. Osim privatnih poduzeća gdje se žele naši ljudi zaposliti, traže se takova uvjerenja pri traženju kanadskog državljanstva. ... ako želimo nekoga dopremiti iz Evrope u Kanadu, ako želimo putovati u Sjedinjene Države, ako se netko želi vjenčati, i tome slično. Od koliko je vrijednosti nacionalna župa u dohovnom pogledu; ... duhovna korist od župe je od neopisive važnosti za djecu. Naša djeca imaju priliku, da na svom materinjem jeziku slušaju i nauče svoju vjeru. ... Gdje se nalazi nacionalna župa tamo je i nacionalni život razvijeniji. Tu naša djeca govore hrvatski. Znaju odakle su njihovi roditelji - znaju za staru domovinu svojih preda. U mjestima bez župe neznaju naša djeca ni to, gdje su im roditelji rođeni, iako ima i školovanih među njima. Po našim župama, njihovom uspjehu cijene nas i druge narodnosti. Čim se sastaneš s nekim od druge narodnosti odmah te pita: A gdje je vaša crkva? ..." (HG, 27.2.1956: Prva čisto hrvatska župa u Kanadi).

Druga pokretačka snaga u osnivanju hrvatske torontske župe bio je pater Dragutin Kamber koji je 1961. stigao iz Detroita, i kad je stara crkva bila uništena vatrom 1962, Kamber je organizirao hrvatsku zajednicu i pridobio je za izgradnju impresivne nove crkve "Naše Gospe Kraljice Hrvata", završene 1965. Kamberov aktivni župni rad među Hrvatima u Torontu rezultirao je daljnjom kupnjom zemlje za park i župno groblje i on je zaslužio opću zahvalnost za svoje napore nakon smrti godine 1969.

Početak pedesetih godina obilježen je daljnjim značajnim porastom broja Hrvata u Kanadi. Imigracija iz Jugoslavije popela se od preko 2.000 godine 1951. na 5.000 godine 1952. Uzimanje kanadskog državljanstva također je naglo poraslo, primjerice 1955, na više od 1.600, gotovo tri puta više nego u godini prije (Čičak 1991: 8). Ti podaci bitni su za shvaćanje ne samo nove društvene stvarnosti narodnoga i kulturnog oživljavanja, već i brže demografske promjene, klasne mobilnosti i međugeneracijske tenzije. Priljev novih migranata također je znatno utjecao na prirodu i smjer akulturacije i asimilacije starije generacije i njihove djece rođene u Kanadi. Samom snagom broja novi su migranti koji su se doselili u Toronto, Hamilton, Montréal, Vancouver, Winnipeg, Edmonton i Calgary s temelja izmijenili dotadašnji karakter hrvatskih zajednica u rudarskim, mlinarskim i drveno-industrijskim gradićima Kanade. Ta mala, ali relativno homogena radnička zajednica od nekih 15.000-20.000 Hrvata 1951. postupno se raselila u širu englesku govornu sredinu. Njihov jezik,

⁵ Valja reći da je početkom 1950. u Vancouveru osnovana hrvatsko-slovenska župa. Naime, prema želji vancouverkog nadbiskupa W.M. Dukea vlč. Martin Turk, Slovenac, preuzeo je pastirsku dužnost nad hrvatskim i slovenskim katolicima u Vancouveru (HG, 20.4.1950). Iste je, 1950., osnovana hrvatsko-slovenska crkva Sv. Franje Asiškog u Windsoru od franjevačkog župnika Luje Ivandića. (HG, 2.9.1950).

običaji i, što je važnije, njihova djeca sve su se više mijenjali pod utjecajem gradskoga, sekularnog i vrlo mobilnog društva oko njih. Njihove društvene aspiracije postale su gotovo identične onima angloameričkim u to doba: dvoje školovane djece, kuća, automobil i stalno zaposlenje. Istodobno, u Kanadi rođena hrvatska djeca, zahvaćena sjeverno-američkom popularnom kulturom, sve manje znaju hrvatski i sve se manje njime služe. Čak i među starijom generacijom postaju u to vrijeme sve uočljivije posljedice asimilacije izražene u smanjenju njihove jezične vještine, u anglizaciji prezimena i usvajanju anglo-kanadskih imena za svoju djecu.

No da je i među starijom generacijom bilo pojedinaca svjesnih nacionalnog otuđenja velikog dijela hrvatskog iseljeničtva koje se, ponajviše pod teretom ekonomskih i obiteljskih zahtjeva, "odvojilo od Crkve i domovine", te pokušaja da se osnivanjem i okupljanjem oko hrvatske crkve utječe na promjenu takva stanja, svjedoči izvadak iz priloga u HG od 8. listopada 1956, naslovljen Poziv Hrvatima u Hamiltonu i okolici!, a upućen od inicijativnog Crkvenog odbora Hamiltona:

"... Mnogi naši doseljenici bili su prepušteni sami sebi te je svaki na svoj način riješavao pitanje kako da nađe posao i zaradi po koji dolar da sam preživi ili da pošalje novac obitelji u domovinu. Te poteškoće osjetile su se naročito u vrijeme besposlice, tj. u godinama 1930-1939. Utučeni katkad bijedom i bez posla prihvaćali su sve načine da zarade novac, a poslodavci su to iskorištavali, te se radilo nedeljom i blagdanom, kao što se to dešava i danas u nekim tvornicama. To je bio uzrok da su se mnogi udaljili od Boga i Crkve, a neki zaboravili čak i na domovinu. Godinom 1940. ekonomsko stanje se popravljalo u toj zemlji, no normalne posljedice, nedostatak pravog kršćanstva još se uvijek osjeća u hrvatskim krugovima.

Ostale nacije kao Poljaci, Ukrajinci, Talijani, Slovaci, Litvanci i Mađari riješili su to pitanje ili s uspjehom riješavaju preko svojih crkvenih udruženja, preko svojih nacionalnih župa. Na taj način oni će sačuvati svoj nacionalni integritet, svoje narodne običaje, a što je najvažnije, svoju vjeru i materinji jezik. Mi Hrvati stojimo pred istim problemom. Potrebno je da ih i mi na neki način riješimo. Moramo u naše obitelji unijeti pravi kršćanski život, a našu djecu uzgojiti u poštenju i časti. To mora biti cilj svakome od nas bez razlike na naše političko mišljenje i razmimoilaženje. To ćemo najlakše postići ako budemo organizirani u našoj hrvatskoj župi, koja će se zvati Župa sv. Križa. Ona će biti naše središte u vjerskom i narodnom pogledu. Hrvatska župa i hrvatska crkva potrebna je za one koji su odavno došli, za one koji dolaze sada u ovu zemlju i za naša buduća pokoljenja. ..." Inicijativni Crkveni Odbor (*Hrvatski glas* 8.10.1956).

Ali će tek novi priljev hrvatskih migranata, osobito nakon 1955, odnosno između 1955-1975, moći bitnije utjecati "na ovakvu scenu kulture u povlačenju" i postupno dovesti do regeneracije hrvatske etnije u Kanadi.⁶ Već su sredinom šezdesetih novi doseljenici uvelike premašili broj starijih migranata i među njima javile su se vidljive tenzije, jer su novi migranti

⁶ Od 1955. do 1960. preko 18.000 migranata iz Jugoslavije ušlo je u Kanadu, a daljnjih 16.000 između 1960-65. Idućih pet godina broj ulazaka novih migranata povećao se čak na 30.000 jugoslavenskih državljana godišnje. Od kraja drugoga svjetskog rata do godine 1971. u Kanadu je uselilo 94.000 migranata iz Jugoslavije, a do 1975. 108.000. Među njima broj Hrvata iznosio je, pretpostavlja se, nekih 65.000 godine 1981 (Čičak 1991: 8).

počeli stvarati sasvim novu mrežu socijalnih, kulturnih i političkih organizacija, koje su služile njihovim specifičnim potrebama. Novi su doseljenici kao pretežno "gradski" migranti i uglavnom pismeniji i kvalificiraniji od svojih starijih sunarodnjaka, bili često frustrirani nemogućnošću punog priznavanja i korištenja svoga znanja i kvalifikacije i umanjnim prilikama zarade, barem u prvim godinama boravka u Kanadi. No njihove su ekonomske frustracije bile još uvećane i željom da uspiju i razviju zajednički etnički život unutar kanadskih gradova. Ta nova vitalnost i nada potakli su one stvaralačke tenzije koje prirodno slijede povećana ekonomska očekivanja i društvene aspiracije. Suočeni sa starijom, predratnom, generacijom koje su djeca izgubila svoje korjene, ovi novi migranti nisu bili spremni prihvatiti mirenje starijih migranata s neizbježnom asimilacijom. Uvelike pak asimilirani potomci predratne generacije Hrvata naselili su se u veće kanadske gradove u potrazi za onim istim ekonomskim mogućnostima koje su privukle i nove hrvatske doseljenike. Ali ni jedna strana nije mogla istinski komunicirati s drugom, jer praktički nisu govorili istim jezikom niti su dijelili ista životna iskustva i povijest. Tek će tijekom vremena ublažiti jakost mnogih njihovih ideoloških, regionalnih i društveno-ekonomskih podjela.

Povećanom brojnošću novi su migranti imali sada veće prilike negoli ikada prije da očuvaju jezik, vjeru i kulturu. Šezdesetih godina naglo se povećava gradnja crkava i to kao rezultat nekoliko faktora: nazočnosti većeg broja svećenika (migranata kao i onih poslanih neposredno iz domovine), spomenutog porasta broja hrvatskih žitelja u gradovima i ubrzane akumulacije kapitala potrebnog za gradnju. Pritom treba također spomenuti promjenu u samoj Katoličkoj crkvi: prijelaz s latinskoga bogoslovlja na narodne jezike poticao je i razvitak posebnih etničkih župa među doseljeničkim i drugim manjinama.

Tako je, osim već spomenute hrvatske župe u Torontu osnovane 1955. (hrvatsko-slovenskih 1950. u Vancouveru i Windsoru) glavnina drugih župa bila građena ili kupljena između kasnih pedesetih i kasnih sedamdesetih Hamilton: župa Sv. Križa (1958); Hrvatska misija Sv. Križa (1948); Sudbury, župa Sv. Marka (1960); Sault Ste. Marie, župa Naše Gospe zaštitnice putnika (1960); Montréal, župa Sv. Nikole Tavelića (1963); Winnipeg, župa Sv. Nikole Tavelića (1968); Calgary, župa Majke Božje Bistričke (1970); Vancouver, župa Prečistoga Srca Marijina (1968); Thunder Bay, župa Marijina Uznešenja (1974); London-St. Thomas, župa Sv. Leopolda Mandića (1976); Oakville, župa Presvetog Trojstva (1976); Kitchener, župa Sv. Obitelji (1977); Edmonton, župa Male Gospe (1977); Mississauga, župa Hrvatskih mučenika (1977); Ottawa, Hrvatska katolička zajednica (1977); Welland, župa Sv. Ante (1981); Victoria, župa Sv. Leopolda Mandića (1985); Norval, župa Kraljice Mira (1986).

Franjevački svećenici bili su najprominentniji u osnivanju župa diljem čitave Kanade i do danas su osnovali i služili u više od dvije trećine postojećih župa u glavnim hrvatskim naseljima, od Montréala do Victorije.⁷

⁷ Danas u Kanadi djeluje 25 svećenika i 20 časnih sestara, od čega u Hamiltonu, Norvalu, Mississaugi i Vancouveru po dva svećenika, u Torontu čak tri, dok u svim ostalim župama radi po jedan svećenik. U hrvatskim župama Norvala, Mississauga, Toronta i Vancouvera rade po tri časne sestre, u župama Hamiltona, Montréala, Oakvillea i Windsora po dvije, dok u ostalih 11 hrvatskih župa nema časnih sestara. Praktički svi svećenici i časne sestre rođeni su u Hrvatskoj, a u svoje svećeničke i redovničke formacije primljeni su u staroj domovini. Ima u Kanadi, doduše, već i svećenika koji su tamo rođeni a čiji su roditelji Hrvati; njima je svakako lakše razumjeti svoje vršnjake negoli starije migrante.

Ali očuvanje jedinstvene hrvatsko-katoličke kulture nije išlo bez poteškoća, već i zbog regionalnih i socijalnih razlika unutar triju generacija hrvatskih migranata. Nadalje, manjak formalnog religijskog obrazovanja među poslijeratnom generacijom, što je značilo samo njihovu nominalnu povezanost s katolicizmom, s jedne strane, te ne uvijek prikladna osposobljenost svećenika u služenju potrebama migranata, s druge strane, priječili su konsolidaciju hrvatske katoličke zajednice. Geografska udaljenost između pojedinih crkava i njihovih župa kao i postupna apsorpcija druge generacije doseljenika u redove kanadske župe u njihovu neposrednom susjedstvu, bila je dodatna prepreka za religiju kao način očuvanja tradicionalne kulture. Ukratko, hrvatski katolicizam u Kanadi šezdesetih i sedamdesetih patio je od ograničenja koja su mu nametali prostorna razdvojenost, radno preopterećeni kler, i manjak vjerskog tiska, udruženi s nedostatno razvijenim osjećajem zajedničke misije.

* * *

Dok proces migracije kao iskustvo "iskorjenjivanja" može jačati emocionalnu vezu sa čovjekovim religijskim nasljeđem, on istodobno, gotovo u pravilu, slabi institucionalne strukture koje imaju zadaću obnavljanja religijske "dužnosti". Naime, migranti se - kao što smo vidjeli i u hrvatske skupine - često nađu bez crkve i bez svećenika, svoga materinskog jezika i obreda. Osim toga, i pod pritiskom ekonomskih, obiteljskih i drugih zahtjeva, vjerska praksa u iseljeništvu ima tendenciju da oslabi ili da se čak potpuno ugasi. Da bi to spriječila Crkva je uvažila potrebu za takvom vjerskom poukom koja će biti prilagođena psihologiji i jeziku doseljenika, stvarnim okolnostima njegova iskustva, specifičnim potrebama bilo pojedinaca bilo određenih skupina unutar doseljeničke zajednice: djece, mladeži i ostarjelima. Trudila se da migrantima osigura pastoralnu brigu svećenika njihova jezika, posebno pripremljenima za službu u inozemstvu i formiranje takvih crkvenih struktura, koje mogu obuhvatiti sveukupno dušebrižništvo, kao što su to etničke župe s obvezama i pravima prave župe. Uputa o pastoralnoj brizi za migrante (*De pastoralis migratorum cura*) koju je 15. kolovoza 1969. objavila Sveta kongregacija za biskupe predstavlja jedan od temeljnih dokumenata vjerskog djelovanja Crkve u iseljeništvu.⁸ Sa stanovišta općih načela spomenuta Uputa naglašava pravo migranata da sačuvaju svoj materinski jezik kao i vlastitu duhovnu i kulturnu baštinu. A da bi se izbjegla prebrza ili čak prisilna asimilacija, Uputa dodaje: "Očita je i potvrđena korist da se briga za migrante povjeri svećenicima istog jezika, i to sve vrijeme koliko traži prava korist" (Paolis 1982: 32-35).

⁸ U cilju očuvanja vjere i vjernika Crkve je stvorila čitav ustroj ustanova koje se brinu za pastoral migranata. Na vrhu je Papinsko vijeće za "dušebrižništvo selilaca" sa odsjecima za pojedine kategorije "svijet u pokretu", među kojima najvažnije mjesto zauzima ured za migracije. Potom slijede nacionalne biskupske konferencije sa svojim vijećima za pastoral migranata, onda ordinarijati sa svojim referadama za strance i na kraju etničke župe, dušobrižničke misije, obične misije i kapelanije (Stanković 1991: 440). Premda pravno i upravno etnička župa potpada pod mjesnu crkvu i u sastavu je mjesne biskupije i vodena mjesnim ordinarijem, ona uživa i stanovitu samostalnost, jer ima pravo slijediti određene naloge i smjernice domovinske Crkve. Dakle, ne postoji samo razlika u jeziku, već i u načinu provođenja smjernica mjesnog ordinarija (Jezerinac 1984: 52).

Svaka djelatnost među migrantima uključuje uvažavanje njihove kulturne baštine, jezika, narodnih običaja, nacionalnih osjećaja i održavanja veza sa starom domovinom. Stoga, osim čisto vjerskog djelovanja (nedeljna misa, primanja sakramenata, katehizacija i molitve) župe u dijaspori, posebno one veće, preuzele su također obrazovnu, religijsko-nacionalnu i kulturnu te socijalnu funkciju - postale su zapravo jezgra vjerske organizacije i razmatranja teoloških pitanja toliko i središta društvenog okupljanja.

Dinamika osnivanja i razvoja hrvatskih misija i župa u Kanadi, gledana u tom kontekstu, uglavnom je išla usporedno s rastom i razvitkom hrvatskih kolonija, a to je imalo za posljedicu - kako je već rečeno - da je prva generacija hrvatskih migranata i njihovih potomaka ostala praktički bez ikakve vjersko-nacionalne potpore hrvatske Crkve (bez obzira na neke objektivne razloge takva stanja, o čemu je već bilo riječi) i zbog toga pospješila u tom segmentu hrvatske kanadske populacije otuđenje i zaborav staroga, odnosno prebrzo i nekritičko usvajanje nove kulture i stila života.

Poslijeratna brojčana, materijalna i intelektualno-duhovna regeneracija hrvatske zajednice, o čemu je također bilo spomena, očitovala se i u vjerskom životu otvaranjem hrvatskih župa, gradnjom crkava, društvenih župnih dvorana pa čak i osnivanjem hrvatskih župnih škola. Ovu novu vitalnost u vjerskoj obnovi autor (-i) članka *Kanada* (1980: 186) pripisuje ponajviše drugoj, od tri skupine doseljenika koje sačinjavaju hrvatsku zajednicu u Kanadi. Toj, naime, skupini pripadaju migranti (i izbjeglice) koji su u Kanadu došli neposredno poslije drugoga svjetskog rata, i "... čije se vjersko uvjerenje izgrađivalo u aktivnim katoličkim organizacijama, koje su od svojih članova zahtijevale prakticiranje vjere u čestom primanju sakramenata i redovitom pohađanju nedeljne mise". Upravo je ta skupina doseljenika, prema spomenutom izvoru, potaknula stvaranje hrvatskih župa, ali uz djelotvornu pomoć prve skupine.

Dok religioznost predratne generacije nosi obilježja naglašene tradicionalnosti, pri čemu se vjera doživljava kao sastavni dio života i nerijetko se poistovjećuje s drugim lijepim narodnim običajima, dotle treću skupinu čine uglavnom mlađi ljudi koji su rođeni ili barem odgojeni poslije rata, pa mnogi i nisu imali vjerskog odgoja. Valja reći da sve tri skupine imaju i svoju političku orijentaciju, što naravno ne znači da unutar jedne skupine nema podjela pa i onih političke naravi. Bez obzira na pojedinačne slučajeve, većina svećenika djeluje po strogo crkvenim propisima, ostajući, dakle, izvan dnevnih političkih zbivanja, ali istovremeno sav njihov rad ima naglašeno hrvatsko obilježje, što je i prirodno za svaku etničku župu u uvjetima iseljništva. Da nije sve donedavna uvijek (bilo) lako ostati izvan politike u izrazito politiziranoj sredini hrvatske političke emigracije u Kanadi ilustrirali su navedeni citati iz HG. Zanimljiv je i slijedeći pod naslovom: *Nova Hrvatska crkva u Windsoru*. Pohvalivši napore župnika Čuline u gradnji crkve u Windsoru ali i osobnu skromnost svećenikovu koja ga zbližuje sa župljanima, nastavlja: "... Ali kako svagdje među drugim narodima, i to tako među nama Hrvatima postoji jal, zavidnost i pokvareni jezici. ... Našli su izgovor, oni koji ne misle hrvatski, kažu ne ćemo pomoći jer on je ustaša, a drugi opet koji računaju sebe za super ustaše, kažu ne ćemo pomoći jer on nije dosta veliki Hrvat. Vlč. Čulin je prije svega Hrvat. Bez stranačkog opredjeljenja, i zato je pristupačan svima Hrvatima bez obzira na njihovo političko

mišljenje. To je pokazao svojim radom, da nije tako ne bi sigurno novu crkvu krasio lijepi hrvatski grb koji se nalazi na zidu crkve, kod glavnog ulaza. ... Mi Ujedinjeni Kanadski Hrvati - Ogranak "Jadran" u Windsoru, s ponosom možemo reći, da nas veseli ovo veliko djelo. Jer osim što nismo ostali nezapaženi, naše članstvo je odigralo jednu veliku ulogu kod gradnje ove nove crkve. Već kod prvih dogovora sastavljen je crkveni ili radni odbor, i to od svih društava u Windsoru. Osobito su bili vidni članovi U.K.H.-a i članovi H.S.S.-a, ..." (List *Nezavisna Država Hrvatska*, lipanj 1967).

Među tzv. "pozitivno" političko djelovanje hrvatskih svećenika u Kanadi spada, čini se, njihovo trajno savezništvo s Hrvatskom seljačkom strankom odnosno njezinim vođama, što postaje vrlo očito pregledom HG, praktički od njegovog osnutka do u najnovije vrijeme. Na brojnim društveno-političkim manifestacijama i kulturnim proslavama HSS-a hrvatski svećenici izravno sudjeluju držeći sv. mise ili posvećujući pojedine takve skupove. Jedan primjer takve uske suradnje bilježi HG od 25. svibnja 1968, pod naslovom: Dr. Krnjević održao vjerski govor u hrvatskoj crkvi.

"Toronto, nedelja 12.5.1968. ostat će u povijesti ove župe - a možda i u povijesti svih Hrvata - značajan datum. Predsjednik Hrvatske Seljačke Stranke, dr. Juraj Krnjević, koji ovih dana boravi u Torontu radi konvencije Hrvatskih Seljačkih Organizacije u Kanadi, odazvao se je ... pa je na prijedlog župnika vlč. Kambera, na pučkoj misi u 11 sati, iza pročitano evanđelja, održao s propovjedaonice vjerski govor o važnosti vjere, o važnosti vjerskog života u crkvi, o neobičnom porastu ugleda, koji je Rimokatolička crkva dobila u svijetu, pa je naglasio, da Hrvati koji vjerski pripadaju rimokatoličkoj crkvenoj zajednici trebaju biti ponosni na to, a napose Hrvati Toronta trebaju da budu ponosni na svoju veliku i lijepu crkvu i da se njome duhovno što češće koriste. ..."

* * *

Kada su religijske implikacije u formiranju nacionalne svijesti izrazite - što je slučaj kod Hrvata - onda veza između religije i etnije redovno jača kada se etnonacionalni život nalazi u stvarnoj ili zamišljenoj opasnosti i zahtijeva posrednike koji će ga ojačati. Nesumnjivo da migracija utječe na smanjenje religijskog djelokruga odnosno na osipanje etničke grupe, pa otud velika osjetljivost njihovih pripadnika na ograničenje religijskog i etničkog djelovanja i "koncentrirani napor" da se stanje izmjeni nabolje.

Nova hrvatska inteligencija u Kanadi, uključujući hrvatsko svećenstvo, ne samo da se uvelike trudila kako bi ispravila krive interpretacije hrvatske povijesti, politike, prava u kanadskom društvu i stanovite negativne stereotipe o Hrvatima, nego je pokušala unijeti više razumijevanja u pitanjima vezanim za asimilaciju hrvatskih doseljenika u kanadsku sredinu. Dubljim uvidom u socijalne procese migracija, uz uvažavanje vlastitog iskustva, upozoravala je na opasnosti od prebrze asimilacije ili, što je još gore, getoizacije. Župni svećenici, koji su nerijetko bili najbliži svjedoci socijalnih problema migranata, ukazivali su svojim župljanima, pa čak i onima izvan župa, na opasnosti "kanadizacije". Posebno su pritom upozoravali na rizičnost prebrzog sklapanja braka s osobom druge etničke skupine, prije no što su sami usvojili osnovne elemente kanadske kulture i znanja jezika.

Očito da poznavanje vlastite povijesti, jezika i kulture povećava narodnu samosvijest, iz koje onda slijedi i odgovarajuće ponašanje. Spoznaja da razvoj kulturne etničnosti kao i prijenos etničko-religijskog naslijeđa zahtijeva jezičnu osposobljenost, pa je učenje jezika bila glavna zadaća koju je alternativna škola mogla imati u potpomaganju kulturne tradicije. Konačno, šezdesetih, otvoren je put prema osnivanju hrvatskih župnih škola.

* * *

Hrvatska misija, danas župa Sv. Marka u Sudburyju postoji od 1960, kada je tamo zalazio vlč. Kruno Pandžić da služi vjerskim potrebama Hrvata u tom rudarskom naselju. Vlč. Pandžić služio je ovu župu sve do svoje smrti 1965, i izuzetno je zadužio hrvatsku zajednicu osnovavši u Sudburyju prvu hrvatsku školu u Kanadi, o čemu 13. prosinca 1961. izvješćuje HG, pod naslovom: *Prva hrvatska škola u Kanadi*. "... Prva briga oca Pandžića, po dolasku u Sudbury, bila je pitanje koliko ovdje ima hrvatske djece i da li bi se mogla osnovati škola. ... Za školske prostorije nam je vrijedni i dobri župnik Rev. H. Murphy dao donje prostorije crkve Holy Trinity, pa je i s te strane stvar riješena. Nadati se je, da će se i druge hrvatske naseobine ugledati u Hrvate grada Sudburyja, da slijedeći njihov primjer osnuju hrvatske škole za svoju djecu. ... Ovim putem zahvaljujemo ocu Pandžiću, kao i učiteljicama i profesorima koji se odazvaše pozivu hrvatske svijesti i zdušno se prihvatili posla, promicanjem hrvatskih imena i ulijevajući hrvatsku svijest u našu dječicu upoznavajući ih sa hrvatskom povijesti, kulturom i zemljopisom."

Iduće godine, 1962, hrvatska župa u Torontu slijedi primjer Sudburyja i osniva hrvatsku župnu školu na inicijativu don Jure Vrdoljaka. Od početnih 40 učenika 1962, početkom devedesetih škola broji 700 učenika, te je to danas najveća hrvatska škola u Kanadi.⁹

U HG, od 21. siječnja 1967. nalazimo tek ovu kratku zabilješku o školi u Torontu, naslovljenu: *Društvene djelatnosti hrvatske župe - Toronto*.

"... Župnik je obavijestio da smo dobili na raspolaganje od gradskog Board of Education (Odbor za školstvo - op. R.Č.) 4 sobe u velikoj gradskoj školi preko puta crkve, pa sada možemo hrvatsku djecu subotom lijepo smjestiti i poslužiti ... Isto tako je zaključeno, da se negdje u veljači održi jedan župski banket, koji će pripremati sa našom školskom (i neškolskom) hrvatskom djecom par priredaba a jedna od njih će biti tamo negdje u travnju posvećena zajedničkim idealima naše vjere i slobode, kao i uspomeni naših umrlih i poginulih. ..."

⁹ Navedeni podaci o župnoj školi u Torontu uglavnom potječu iz diplomske radnje mons. J. Jezerinca, *Hrvatska župa u Torontu - U brizi za hrvatske iseljenike*, Toronto, 1984. Od osnutka škole do danas broj se učenika neprestano povećavao tako da je 1969. škola imala 200 učenika, godine 1973. već 276, godine 1984. blizu 600 učenika, a 1991. 700 učenika. Uz broj učenika povećavao se i broj učitelja, pa od četiri učitelja 1962, godine 1984. ima ih 23, a danas vjerojatno i više s obzirom na povećani broj učenika. Većina učitelja potječe iz Hrvatske, ali je nekolicina rođena ovdje, te se i nakon završenih studija u Torontu, i dobrog poznavanja hrvatskog jezika, odlučila za učiteljsko zvanje s hrvatskom djecom. U školi se predaju četiri predmeta: hrvatski jezik, povijest, zemljopis i vjeronauk. Tako i djeca koja pohađaju tzv. "public school" (državna škola - op. R.Č.) a koja nema u svom programu vjeronauk, bivaju putem hrvatske škole uključena u vjeronaučnu pouku. U svakom razredu ima prosječno 20 do 25 učenika, različite dobi. Na kraju godine dodjeljuju se pojedincima nagrade, a onima koji su završili osmi razred u hrvatskoj školi i posebne diplome. Nastava se u školi održava subotom od 9.30 do 13 sati, a redovito počinje s molitvom. Radi što bolje međusobne komunikacije učitelja i roditelja redovito se održavaju roditeljski sastanci i to po razredima u kojima se nalaze učenici pa se na ovaj način roditelji mogu izravno upoznati koliko djeca znaju odnosno koliko su zainteresirana za školu.

Župa Prečistoga Srca Marijina u Vancouveru osnovana je godine 1968. otkad postoji i velika hrvatska crkva, koja je jedna od najljepših u gradu. Četiri godine kasnije, 1972, osnovana je u župi hrvatska škola i tim povodom HG od 15. ožujka 1972. donosi poduži komentar novinara B. Ančića. Ovo su važniji dijelovi:

Iz Vancouvera. B.C. - Povodom otvaranja hrvatske škole u Vancouveru

“Kao igrom slučaja 29. siječnja našao sam se u Vancouveru, jednoj od najvećih hrvatskih kolonija na Sjevernoameričkom kontinentu. Taj datum će bez sumnje ostati zapisan u povijesti ove naše kolonije kao jedan od najznačajnijih događaja. Ostat će zapisan i u analima Hrvatske župe kao jedan datum, kada je mlada župna zajednica poduzela još jednu aktivnost od općeg značaja za sve Hrvate ovog velegrada na obalama Pacifika - Hrvatska škola u Vancouveru. (...) Za djecu hrvatskih roditelja subota je rezervirana za hrvatski, hrvatsku povijest i zemljopis i još k tome vjeronauk. ... Kroz proteklih 25 godina ova se kolonija borila za svoju vlastitu afirmaciju u ovom predjelu svijeta. Čak i više, bila je to borba za goli život. Bila je to formalna borba za priznanje da ovdje žive tisuće pripadnika jednog civiliziranog evropskog naroda s višestoljetnom vlastitom kulturom i slavnom prošlošću. Sada napokon počela je jedna nova faza u životu ove kolonije. Započelo je jedno novo razdoblje među Hrvatima Vancouvera i cijele British Columbie. U vjerskom pogledu otpočelo je to novo razdoblje osnivanjem župe i izgradnjom vlastite crkve. U kulturno-rodoljubnom pogledu osnivanje škole koja djeluje pri istoj župi. ... već sada na početku vidim ovdje u 6 odjeljenja preko 150 dječaka i djevojčica, koji će sutra s ponosom izgovarati riječi čistog hrvatskog jezika ... I upravo ta spoznaja stečena u mladim danima imat će svoj pozitivni utjecaj na razvoj djece i na njihov osjećaj porijekla. ... Stoga nije niti posumnjati da hrvatski roditelji grada Vancouvera neće iskoristiti i postanak hrvatske škole za ispunjenje svoje roditeljske dužnosti i pedagoške odgovornosti. Omogućivši svojoj djeci učenje hrvatskog jezika potpomoći će kod svoje djece izgradnju jedne svijesti, da su potomci Hrvatskog naroda. ...”

Problem gubitka materinskog jezika i osjećaja porijekla među mladima, na što upućuje i gore citirani novinski prilog, postaje odsad glavna briga hrvatskih imigrantskih intelektualaca i svećenika. Naime, iz popisnih statistika koje su mjerile učestalost uporabe materinskog jezika, odnosno jezika koji se koristi u kući, proizlazilo je da gotovo sva djeca nove generacije hrvatskih migranata daju prednost engleskom jeziku. Ispitivanja u Torontu i okolici 1971. pokazala su da u najnapučenijim naseljima novih hrvatskih migranata samo se polovica njih služi isključivo hrvatskim u kući. Stupanj očuvanja hrvatskog jezika u ostalim dijelovima Kanade, gdje postoje hrvatska naselja, nije bio zamjetnije viši; čak i među doseljenicima koji su se najvatrenije izjašnjavali Hrvatima manje od polovice njih služilo se u kući hrvatskim jezikom nego se služilo engleskim, odnosno francuskim (51%) (Rasporich 1982: 212-213).

Kako bi ispravili ovaj izrazit pomak prema engleskom/francuskom/ jeziku, hrvatske su zajednice, točnije hrvatske župe, početkom šezdesetih pa nadalje počele osnivati formalne jezične razrede u većini gradskih naselja. Obično su te škole bile namijenjene djeci rane školske dobi a nastava se održavala, kao i danas, subotom (ili nedeljom), u pravilu u hrvatskim župama, ali ponekad i u hrvatskim narodnim domovima, i centrima. Osim hrvatskog jezika učila se hrvatska povijest, opća kultura, religija i glazba. Godine 1976. osnovana je Hrvatska

škola Kanade, koja je postala članom veće organizacije *Hrvatske izvandomovinske škole Amerike-Australije-Kanade - HIŠAK*, a 1982. inkorporirana je kao školsko-odgojna ustanova.¹⁰ Izvršni direktor te škole u Kanadi bio je neko vrijeme vlč. Berto Dragičević iz Sudburyja, franjevački svećenik, kao što su to bila i dvojica programskih direktora u Montréalu i Vancouveru. Uskoro su bili izrađeni prvi priručnici, razrađen sistem i program rada tako da je broj novih škola brzo rastao i godine 1991. škole hrvatskog jezika rade u 18 kanadskih gradova: Viktoriji, Vancouveru, Edmontonu, Calgaryju, Winnipegu, Thunder Bayu, Sault Ste. Marie, Sudburyju, Montréalu, Ottawi, Norvalu, Mississaugi, Torontu, Oakvilleu, Hamiltonu, Kitcheneru, Londonu-St. Thomasu i Windsoru. U nekim gradovima radi i po nekoliko škola, a u nekima od njih broj učenika narastao je na 500 ili čak 700, kao i već spomenutom Torontu, te Vancouveru i Mississaugi. Osim toga mnogi učenici koji su završili osam pa i deset godina hrvatske "subotne" škole bili su pripremljeni da se za njih uvede hrvatski kao gimnazijski predmet, što je i ostvareno već krajem sedamdesetih u Mississaugi, a krajem osamdesetih i početkom devedesetih u Oakvilleu, Torontu, Hamiltonu i Kitcheneru. Danas su sve hrvatske škole u Kanadi službeno priznate i potpomognute i od federalnih i od provincijskih školskih vlasti, iako glavni teret ipak još snose hrvatske župe (Krašić 1991: 78).

U već citiranoj publikaciji *Croatia-Kanada ...* fra Krašić (ibid.) o rada hrvatskih škola piše slijedeće: "Hrvatske škole ... pripremale su generacije mladih Hrvata na to da dok vole svoje nove domovine, sve više zavole domovinu podrijetla. Jezik je osnovni ključ da bi to mogli. Već nakon nekoliko godina sistematskog rada škola osjetilo se u hrvatskim naseobinama življe i potpunije uključivanje mladih gimnazijalaca i sveučilištaraca u život i u programe koji bi, bez znanja hrvatskog jezika, nadmašivali njihovu sposobnost i hrabrost preuzeti ih na sebe. Iz redova nekadašnjih đaka nikla su hrvatska studentska udruženja po sveučilištima u Torontu, Hamiltonu, Waterloo i drugdje. ... Đaci koji su prolazili kroz te škole općenito pokazuju veće zanimanje za Hrvatsku i rado je posjećuju, nerijetko radeći preko ljeta upravo za to da zarade za put."

S obzirom da još ne raspoložemo nalazima iz vlastitog istraživanja koji bi nas, između ostalog, informirali o stvarnom obuhvatu hrvatske djece hrvatskom školom na području svake pojedine župe i o njihovoj jezičnoj kompetenciji, to ne možemo dopustiti neku ozbiljniju procjenu prave važnosti ovih škola u očuvanju jezika i nacionalnog nasljeđa potomaka hrvatskih doseljenika u Kanadi. No činjenica jest da je zadnjih tridesetak godina, tj. od osnivanja prve hrvatske škole u Sudburyju (1961) do danas, učinjen golem napredak. Za taj napredak zahvalnost ide prije svega svim onim roditeljima koji su unatoč mnogih zapreka

¹⁰ Organizacija HIŠAK okupila je prvih nekoliko postojećih škola na inicijativu i pod ravnanjem Fr. Ljube Krašića 1974. Na osnivačkom sastanku u New Yorku, u hrvatskoj župi Sv. Ćirila i Metoda, našli su se hrvatski župnici iz Toronta vlč. Josip Gjuran, iz Hamiltona vlč. Josip Šprajc, iz New Yorka fra Ljubo Krašić i fra Hrvošlav Ban, iz Montréala, Darija Klanac kao predstavnici tada postojećih hrvatskih škola. Godine 1978. organizirani su prvi seminari za učitelje u Torontu, Sudburyju, Edmontonu i Vancouveru za 198 sudionika. Nakon toga Vinko Grubišić i Lj. Krašić su pripremili *Hrvatski Jezik 1* i *Hrvatski Jezik 2* kao službene priručnike za prva četiri razreda. Pošto ih je stručna vladina komisija iz Ottawe prihvatila, izdani su uz potporu Ministarstva za multikulturalizam 1979/80. i postali standardni priručnici za hrvatske izvandomovinske škole. U međuvremenu pripremljeni su za pokusni rad *Hrvatski Jezik 3* i *Hrvatski Jezik 4*. Godine 1984. i 1986. u Sudburyju organizirana su dva međunarodna seminara o hrvatskom jeziku i kulturi za učitelje hrvatskih škola (Krašić 1991: 76).

sačuvali kulturu, jezik i svoj narodni identitet živim.¹¹ No posebno priznanje pripada hrvatskim svećenicima zbog njihova nesumnjivo pionirskog rada na iniciranju, osnivanju i vođenju hrvatskih župnih škola, kojih je održavanje bio težak i financijski i organizacijski zadatak.¹²

Premda su hrvatske škole očito pomogle smanjiti odumiranje jezika u šezdesetim i sedamdesetim, one su se pojavile prekasno za djecu rođenu ili pristiglu u Kanadu četrdesetih i pedesetih godina. Većina njih, ukoliko uopće govori hrvatski, čini to znatno rijeđe od svojih roditelja i manje tečno. U svojoj su vjerskoj praksi i manje pobožni i manje skloni slijediti stare običaje. Od raznih izvora potencijalnoga ili otvorenog međugeneracijskog sukoba između onih rođenih ili odraslih u Kanadi i onih prve generacije, jezik i religija predstavljaju izrazito osjetljiva područja. Pripadnici ovog dijela hrvatske populacije u Kanadi nerijetko su u braku s osobom druge etničke zajednice. Osjećaj etničnosti koji prenose na treću generaciju obično se zasniva na porodičnoj povijesti i rodoslovlju, etničkoj kuhinji i u nekim suptilnijim načinima ponašanja, naučenim i usvojenim od starijih migranata.

Govoreći o budućnosti hrvatske etnije u Kanadi, točnije o drugoj i trećoj generaciji hrvatskih Kanađana, Rasporich (1982: 226-234) vidi dvije moguće opcije njihova napretka. Prema jednoj, hrvatski će Kanađani slijediti put sličan svojim američkim sunarodnjacima, samo vremenski nešto kasnije; prema drugoj, sadašnja i buduće generacije pridružiti će se pridošlicama u istinskoj kulturnoj obnovi koja će značiti ozdravljenje etničkog identiteta, nešto o čemu svjedoči treća generacija Japanaca i ukrajinskih Kanađana. U tom će se slučaju kulturna tradicija i etnički identitet hrvatskih Kanađana očuvati živim u procesu novoga unutrašnjeg sazrijevanja i oni koje će ih uvjeriti da njihovo etničko porijeklo nije teret, već ponos, nije osjećaj izdvojenosti i osame, nego snage.

* * *

Mise a i vjeronaučna pouka obavljaju se u najvećem broju župa na hrvatskom jeziku ali ponegdje, prema potrebi, i na engleskom ili francuskom, ili pak dvojezično. Procjenjuje se da se svake nedjelje u hrvatskim crkvama okupi 10-12 tisuća vjernika (Krasić 1991: 75). U sastavu, ili uz hrvatske župe osim škola djeluju crkveni zborovi, karitativna društva te vrlo popularne i često vrlo uspješne folklorne grupe, vokalno-instrumentalni i tamburaški sastavi, koji živo potiču i predstavljaju hrvatsku kulturu i naslijeđe unutar kanadskoga multikulturnog mozaika.¹³

¹¹ Zahvalnost ide i novinarima, pjesnicima-laicima, gostioničarima kao i voditeljima folklornih i muzičkih sastava, jer su svi oni u prvim teškim desetljećima života u Kanadi čuvali hrvatsku jezičnu i narodnu kulturnu baštinu.

¹² Ovdje bismo nadovezali iskustvo mons. Jezerinca (1984: 41) u radu hrvatske župne škole u Torontu, sredinom osamdesetih, koje ukazuje na jedan od bitnih problema u obavljanju školske nastave: kako istinski zainteresirati za hrvatsku školu djecu koja žive između dviju kultura, dva jezika i dva školska sustava. Naime, djeca često ne razumiju zašto moraju ići u hrvatsku školu, zašto moraju kod kuće govoriti hrvatski, zašto moraju biti pripadnici hrvatske zajednice kada se više osjećaju pripadnicima kanadske (engleske ili francuske) zajednice, zašto voljeti zemlju Hrvata, kada se u njoj nisu rodili i nisu u njoj nikad bili.

¹³ Od niza folklornih grupa koje djeluju u hrvatskim župama valja izdvojiti Hrvatsko prelo iz Oakvillea. Ova grupa osnovana 1977. ide među poznatije folklorne grupe južnog Ontarija. Sudjelovala je na svim dosadašnjim festivalima širom Kanade što ih je organizirao Hrvatski folklorni savez. To također, je prva župna folklorna grupa iz prekoceanskih zemalja koja je sudjelovala na *Međunarodnoj smotri folkloru* u Zagrebu godine 1990. Zatim je vrlo uspješno folklorno kulturno društvo *Kraljica Jelena* iz Kitchenera, potom *Hrvatsko kolo* i tamburaški sastav *Tamburica Sudbury* iz Sudburyja, Hrvatska zora iz Winnipega te folklorna grupa *Kardinal Alojzije Stepinac* iz Montréala (Krasić, 1991).

Danas svaka hrvatska župa u Kanadi izdaje i svoj župni list, većinom tjednik, a neke i prave novine, na 12-24 stranice, kao *Glas Centra* u Norvalu, list župe Prečistoga Srca Marijina u Vancouveru, župe Majke Božje Bistričke u Calgaryju ili *Župni vjesnik* hrvatskih župa Toronta, Mississauga, Oakvillea i Hamiltona. Župni list u pravilu nastoji pratiti crkvena zbivanja u domovini i u Kanadi. Na prvim se stranicama obično donose nedeljna čitanja i komentar na liturgijska čitanja, te pokoji prilog iz crkvenoga i obiteljskog života, posebno kad se odnosi na župu a povremeno i neka druga, i za širi krug čitalaca, zanimljiva štiva. Župni list često je najčitanija novina starijih župljana, jer još uvijek priličan postotak starijih doseljenika, koji posjećuje župnu crkvu, ne zna dobro engleski, pa je mnogima župni list važan izvor vijesti i jedan od načina povezivanja sa župnom zajednicom.

Župe vode i radio-programe na hrvatskom jeziku, i to u Torontu, Norvalu, Windsoru, Winnipegu, Oakvilleu, Hamiltonu, Mississaugi i Edmontonu (Krašić 1991: 75). Radio-programi prenose najnovije vijesti iz života Crkve u Hrvatskoj i svijetu, koristeći se pritom često vijestima katoličkog tiska iz Hrvatske (*Glasa Koncila* i drugih glasila). Osim vijesti, radio prenosi svake nedelje i jedan dio liturgijskih čitanja, uz kratki komentar. Radio-programe kao i župni tisak slušaju pretežno doseljenici srednje i starije generacije.

Iako u Kanadi nema tradicije zajedničkih susreta svih pastoralnih djelatnika, posljednjih petnaestak godina povezuju ih povremeni posjeti biskupa koji tada obično obidu sve hrvatske župe i predvode velika hodočašća, kao što je primjerice ono u Midlandu u Ontariju, koje krajem srpnja svake godine okupi na tisuće vjernika iz istočnih dijelova Kanade. Biskupski su posjeti i najbolji oblik povezivanja s Crkvom u domovini koja šalje svećenike i časne sestre, putem Vijeća Biskupske konferencije za hrvatsku migraciju u Zagrebu. No prilikom tih posjeta dolazi i do važnih kontakata s mjesnom hijerarhijom, što je osobito značajno za hrvatske župe u Kanadi, ali nije bez značaja i za Crkvu u Hrvatskoj.

* * *

Pokazalo se da religija za vjerske institucije u procesu društvene organizacije etničkih doseljeničkih skupina ima u osnovi dvojak funkciju: 1) integrirajuću, u smislu stvaranja mogućnosti da se etnička zajednica održi u novim uvjetima; 2) ekspresivnu, u smislu lakšeg življenja dotične etnije s drugim etnijama u multietničkoj zajednici (Kubiak 1982:49). Ako u tom kontekstu pokušamo odrediti ulogu hrvatske etničke župe u Kanadi, dakle, nju kao mogućnost izražavanja egzistencije zajednice prema zemlji porijekla kao i prema novoj životnoj i radnoj sredini, onda moramo konstatirati da, kako rekosmo, imamo premalo elemenata da te njezine funkcije objektivnim nalazima empirijskoga i drugog istraživanja dokažemo. Ali ipak, na temelju raspoložive građe, proizlazi da je važan motiv u stvaranju hrvatskih župa u Kanadi bio učvršćivanje hrvatske narodne zajednice kao takve (premda dosta kasno), s jedne strane, te da je tijekom vremena - zahvaljujući i nekim objektivno povoljnim okolnostima, prije svega promoviranjem politike multikulturalizma - došlo do postupnoga ali očiglednog obogaćivanja sadržaja hrvatskih župa (škole, vjerski tisak, folklor i dr.), s druge strane. Oba su ta faktora pripomogla hrvatskoj narodnoj zajednici da učvrsti svoju nazočnost u kanadskom pluralističkom društvu.

Ako pak sada religiju promatramo ne samo kao vezivanje za eklezijastičku instituciju, već i kao interpretaciju života i načina osmišljavanja iskustava, te zaštićivanja zajedničkih vrijednosti ali i suočavanja s društvenim promjenama, što je osobito važno u procesu migracija, ponovo ostajemo uskraćeni za iole cjelovitiji odgovor. Naime, hrvatsku doseljeničku populaciju u Kanadi obilježava izrazita generacijska, regionalna, socijalno-obrazovna i politička heterogenost. Je li i koliko je hrvatska etnička crkva (koje je načelni stav hrvatska nacionalna orijentacija, ali ne i stranačka), uspjela integrirati tu populaciju ostaje saznati u nekom budućem istraživanju.

S tim u vezi, bilo bi zanimljivo i vrijedno ispitati koliko je religija pridonijela promjeni naravi hrvatske etnije u Kanadi i dobivene rezultate s nekima već provedenim istraživanjima kod nekih drugih etničkih skupina. Primjerice, ispitivanje Talijana u Torontu pokazalo je da su talijanski migranti, premda potječući iz različitih regija, razvili, usvojivši neke izmjene u svojoj vjerskoj praksi, širi "nacionalni identitet", dok je kod irskih katoličkih migranata kler unio među svoje ljude one kvalitete (samodisciplinu, umjerenost i dr.) koje su se tražile za uspješni prijelaz iz zemljoradničkog u gradski, industrijski, život. Tako je vjerska obnova bila (i jest) dio šire prilagodbe neke etno-religijske zajednice u novu kulturnu sredinu (Murphy 1991: 312-313).

U svakom slučaju socio-psihološki značaj narodnih župa za njezine pripadnike u dijaspori ostaje neosporan, i tome u prilog navodimo mišljenje mons. V. Stankovića (1991: 451), ravnatelja Vijeća Biskupske konferencije za hrvatsku migraciju u Zagrebu, koji kaže: "... strani katolici vrlo polako se uključuju u strukture mjesne Crkve (ukoliko nisu okolnostima primorani - op. R.Č.), pa makar su već dosta dobro svladali jezik i inače se integrirali u tamošenje društvo. Poznato je, naime, da je područje religioznog nešto najintimnije u čovjeku i usko povezano s cjelokupnom kulturnom baštinom i zato neće tako lako odumrijeti."

Stvaranjem nove hrvatske države uloga hrvatske narodne župe, kao središta društveno-nacionalnog zbivanja, vjerojatno će se značajno smanjiti, jer je pretpostaviti da će mnoge djelatnosti kojima se dosad bavila preuzeti institucije hrvatske države. Tako će možda hrvatskoj župi ostati samo vjerski vid djelovanja. Ali kao što reče jedan ovdašnji crkveni službenik, Crkva je institucija trajnog karaktera za razliku od drugih društava i organizacija.

IZVORI

- “Osnovana hrvatsko-slovenska župa ‘Sv. Franje Asiškog’ u Windsoru”. *Hrvatski glas*, Winnipeg, 2.II.1950. (Arhiv Instituta za migracije i narodnosti).
- “Osnivanje hrvatsko-slovenske župe u Vancouveru”. *Hrvatski glas*, Winnipeg, 20.IV.1950 (Arhiv IMIN-a).
- “Hrvatski svećenik dr. Ante Livajušić u Schumacheru”. *Hrvatski glas*, Winnipeg, 24.X.1950 (Arhiv IMIN-a).
- “Hrvatski katolički svećenik u Winnipegu”. *Hrvatski glas*, Winnipeg, 30.VI.1952 (Arhiv IMIN-a).
- Vrdoljak, G. “Prva čisto hrvatska župa u Kanadi”. *Hrvatski glas*, Winnipeg, 27.II.1956 (Arhiv IMIN-a).
- “Poziv Hrvatima u Hamiltonu i okolici”. *Hrvatski glas*, Winnipeg, 8.X.1956 (Arhiv IMIN-a).
- “Vatikanski radio o smrti Rev. Bekavca i blagoslovu prve hrv. crkve u Kanadi”. *Hrvatski glas*, Winnipeg, 12.X.1959 (Arhiv IMIN-a).
- “Prva hrvatska škola u Kanadi”. *Hrvatski glas*, Winnipeg, 13.XII.1961 (Arhiv IMIN-a).
- “Zapaljena hrvatska crkva u Torontu”. *Hrvatski glas*, Winnipeg, 28.I.1963 (Arhiv IMIN-a).
- Radica, Bogdazn. “Hrvatska emigracija u USA i Kanadi poslije dvadeset godina”. *Hrvatski glas*, Winnipeg, 2.VII.1966 (Arhiv IMIN-a).
- Škes, I. “Nova hrvatska crkva u Windsoru”. *Nezavisna Država Hrvatska*, Toronto, lipanj 1967 (Arhiv IMIN-a).
- “Društvene djelatnosti hrvatske župe - Toronto”. *Hrvatski glas*, Winnipeg, 21.I.1967 (Arhiv IMIN-a).
- “Dr. Krnjević održao vjerski govor u hrvatskoj crkvi”. *Hrvatski glas*, Winnipeg, 25.V.1968 (Arhiv IMIN-a).
- Ančić, B. “Iz Vancouvera, B.C. - Povodom otvaranja hrvatske škole u Vancouveru”. *Hrvatski glas*, Winnipeg, 15.III.1972 (Arhiv IMIN-a).
- “Multi-kulturalizam u praksi”. *Naše novine*, Toronto, 19.IV.1972 (Arhiv IMIN-a).

LITERATURA

- Clarizio, Emanuele. "Sadašnji trenutak iseljeničkog dušobrižništva u svijetu", u: *Odgovornost Crkve u svijetu migracija*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1980, str. 36-62.
- Coward, Harold. "Religion and Ethnicity: An Overview of Issues Raised", u: Coward, H. i Kawamura, L. (ur.) *Religion and Ethnicity*. The Calgary Institute for the Humanities, Calgary, 1977, str. 171-183.
- Čičak-Chand, Ružica. "Naznake o nekim etničkim manjinama u Kanadi", *Migracijske teme*, 7, 1991, br. 1, str. 1-13.
- Dugandžija, Nikola. *Religija i nacija*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 1983.
- Herman, Harry. "Položaj Hrvata u strukturi etničkih odnosa u Kanadi", u: *Iseljništvo naroda i narodnosti Jugoslavije - Zbornik*, Zavod za migracije i narodnosti, Zagreb, 1978, str. 389-401.
- Heršak, E. i Čičak-Chand, R. "Kanada: Multikulturalizam", *Migracijske teme*, 7, 1991, br. 1, str. 13-29.
- Hutchinson, Roger. "Religion, Ethnicity and Public Policy", u: Coward, H. i Kawamura, L. (ur.) *Religion and Ethnicity*, The Calgary Institute for the Humanities, Calgary, 1977, str. 135-150.
- Jezerinac, Jurica. *Hrvatska župa u Torontu - U brizi za hrvatske iseljenike*. Toronto, 1984. (Diplomski rad - rukopis)
- Juričić, Želimir. "Etničnost: primjer jugoslavenskih doseljenika u Victoriji", u: *Iseljništvo naroda i narodnosti Jugoslavije - Zbornik*, Zavod za migracije i narodnosti, Zagreb, 1978, str. 379-389.
- "Kanada", u: *Crkva i hrvatsko iseljništvo*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1982, str. 68-94.
- "Kanada", u: *Katolička Crkva i Hrvati izvan domovine*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1980, str. 185-192.
- Krasić, Ljubo. (ur.) *Hrvatska-Kanada - XVII Hrvatsko-kanadski folklorni festival*. Norval (Ont., Kanada), 1991.
- Kubiak, Hieronim. *The Polish National Catholic Church in the United States of America from 1897-1980*. Uniwersytet Jagiellonski, Varšava, 1982.
- Kumpes, Josip. "O povezanosti religije i etniciteta", *Migracijske teme*, 5, 1989, br. 2-3, str. 191-198.
- Murphy, Terrence. "Religion and Ethnicity in Canadian Historiography", *Studi Emigrazione*. Roma, 1991, No. 103, str. 305-317.
- Paolis, de C.S. "Migracije i Crkva: Poglavitni dokumenti", u: *Pastoral selilaštva među teološkim disciplinama*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1982, str. 30-39.

Rasporich, Anthony W. *For a Better Life - A History of the Croatians in Canada*. Toronto: McClelland and Stuart, 1982.

Stanković, Vladimir. "Odnosi između misionara i iseljenika", u: *Odgovornost Crkve u svijetu migracija*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1980, str. 162-177.

Stanković, Vladimir. "Pastoralni problemi i perspektive naših iseljenika", u: Topić, Franjo. (ur.) *Teološke teme*, Vrhobosanska visoka teološka škola, Sarajevo, 1991, str. 436-458.

Tassello, Graziano. "Migracije i Crkva: Sociologija", u: *Pastoral selilaštva među teološkim disciplinama*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1982, str. 90-94.

CROATIAN ETHNIC PARISHES IN CANADA: THEIR SIGNIFICANCE AND ACTIVITIES

SUMMARY

The paper is an introduction into research on the role of Croatian religious parishes in Canada, not only as religious but also as social organizations which provide possibilities for preserving the ethnic and cultural identity of Croat emigrants in the diaspora. By indicating some basic facts pertaining to the historic circumstances of migration and the socio-economic position of Croat emigrants in Canada, and by noting some of the specificities of the ethno-religious and socio-political reality in Canada, the paper provides an insight into the historic, socio-cultural and also economic background underlying the foundation of Croatian catholic parishes in this country. Among the various forms of activity in regard to protecting and nurturing cultural traditions, i.e. Croatian ethnic consciousness, the most significant one certainly pertains to the field of education in Croatian parishes. Education in Croatian parishes constitutes the second topic of this paper. The author also deals with some other activities carried on by Croatian parishes, and finally attempts to determine, at least in a basic outline, their importance as a central factor in the religious and socio-national life of the Croat population in Canada.